

BESZÁMOLÓ AZ ÓKORTUDOMÁNYI TÁRSASÁG 2022–2023. ÉVI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

SZÉKELY Melinda

© 2023 Akadémiai Kiadó, Budapest

A 2022–23-as akadémiai évben az Ókortudományi Társaság minden egyes ülését személyes jelenléttel tudtuk megtartani. Idén a problémát az energiaválság jelentette: a téli hónapokra el kellett költöznünk az ELTE épületeiből. Decemberben a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában látták vendégül a Társaságot, januárban és februárban a Magyar Tudományos Akadémia volt az ülés helyszíne. Az ülések témáinak kiválasztásánál törekedtünk a változatosságra. Az év során az ókori Egyiptom, görög irodalom, római jog, görög filozófia, régészet, római történelem, antik mágia, patrisztika és az antik irodalom utóélete témákban hallgattunk előadásokat. Az előadók különböző intézményekből érkeztek: az ELTE, a Debreceni, a Pécsi Tudományegyetem, a Károli Gáspár Református Egyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a CEU, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Moravcsik Gyula Intézet és a BTK Irodalomtudományi Intézet előadói szerepeltek.

A 2022–23-as akadémiai év programja:

2022. október 21. Bács Tamás (ELTE Egyiptológia Tanszék): *Monumentális szöveg – monumentális szövegszerkesztés: néhány késő-ramesszida példa*

Adorjáni Zsolt (ELKH BTK Moravcsik Gyula Intézet): *Kallimachos és a görög enklómion-irodalom költői hagyománya*

2022. november 18. Jakab Éva (KRE Polgári Jogi és Római Jogi Tanszék): *Kereskedelmi minták? Néhány adat a bor kereskedelmi forgalmához a Római Birodalomban*

Lautner Péter (PPKE Filozófia Tanszék): *Aspasios a hitványságról. Egy aristotelési szöveg peripatetikus olvasata*

2022. december 16. Bartus Dávid (ELTE Ókori Régészeti Tanszék): *A brigetiói legiotábor legújabb kutatási eredményei*

Szovák Kornél (PPKE, ELKH BTK Moravcsik Gyula Intézet): *A filológus esete az Aranybullával*

2023. január 20. Simon Attila (ELTE Összehasonlító Irodalom- és Kultúratudományi Tanszék):

Bukolikus hagyomány, emberek és állatok Márai Sándor Béke Ithakában című regényében
Szekeres Csilla (DE Klasszika-filológiai és Ókortörténeti Tanszék):

Válság és politikai nyelvhasználat a Kr. e. I. századi Rómában

2023. február 17. Bolonyai Gábor (ELTE Görög Tanszék): *A Kancsók napja (Choes) és a Szfinx*

Pesthy Monika: *Önkéntes vértanúság: hőstett vagy öngyilkosság?*

2023. március 17. Németh György (ELTE Ókortörténeti Tanszék): *Dobozba zárt átkok*

Bélyác Katalin (PTE Klasszika-Filológia Tanszék): *Homéros a varázsgemmákon*

2023. április 21. Geréby György (CEU Filozófia Tanszék): *Fény a barlangban. Új szempontok a Protevangelium Jacobi értelmezéséhez*

Draskóczy Eszter (BTK Irodalomtudományi Intézet): *A látomásirodalom fejlődéstörténete és tipológiái. Dante ókori és középkori forrásai*

2023. május 19. Heidl György (PTE Esztétika és Kulturális Tanulmányok Tanszék): *„Hozzanak elő a vizek...”: Egy különleges pannoniai ókeresztény faragvány jelképrendszere*

Köszönjük az előadónak a színvonalas munkát! Az érdeklődő közönségnek pedig az aktív részvételt és a vitára sarkalló kérdéseket!

Vidéki tagozataink is színes programokkal jelentkeztek a tanévben. A Debreceni Egyetemen öt előadást tartottak: Mikó Gábor – Somogyi Szilvia: *Árpád-kori törvénykorpuszunk múltja és jelene*; Bartus Dávid: *Pannonia régészeti kutatása*; Hamvas Endre Ádám: *Nekromancia, asztrál- és talizmánmágia egy középkori mágus kézikönyvében*; Kecán Mariann: *Szabó Magda egyetemi évei Debrecenben* és Varsányi Orsolya: *Ókori reproductio-elméletek visszahangja a IX. századi arab keresztény apológiában*.

A Pécsi Tudományegyetemen 2023. május 4-én tartottak ókeresztény konferenciát a Bécsi Egyetem Régészeti Tanszéke, valamint az Osztrák Régészeti Intézet közös szervezésében *Early Christianity in the Danube Region – Frühes Christentum im Donauraum* címmel. A konferencián 11 előadás hangzott el. Ugyancsak májusban a PTE (BTK Interdiszciplináris DI) Ókortörténeti Program doktoranduszai adtak elő: Nyíró András: *Frontinus: egy római veterán harca a korrupcióval* és Hüse Asztrik: *Kérdések és válaszok – avagy mennyit hallunk az ókori zenéből?* A PTE BTK közösen a Palladion Műhellyel idén is megrendezte az ókori kultúráról szóló tanulmányi versenyt. A 2022–23-as versenyév átfogó témája az állatok volt.

A Szegedi Tudományegyetemen az őszi félév előadásai a római költészethez, a tavaszi félév előadásai az antik színház és dráma témaköréhez kapcsolódtak. A Klasszika-Filológia és Neolatin Tanszék valamennyi oktatója tartott előadást: Kasza Péter, Lázár István Dávid, Nagyillés János, Mayer Péter, Odrobina László, Czerovszki Mariann, Gellérfi Gergő valamint Jászay Tamás. Ókortörténet témában a késő római korról, *Theodosius és a gótok* címmel hangzott el előadás 2023 tavaszán Székely Melinda előadásában. Szegeden 7. alkalommal rendeztek ókortörténeti versenyt középiskolás diákok számára. A kétfordulós verseny témája idén az ókori Egyiptom volt. Lelkes, innovatív diákok, és támogató, odaadó tanárok vettek részt a versenyen idén is.

A FIEC (Fédération Internationale des Études Classiques) 2022 augusztusában Mexikóvárosban tartotta háromévenként megrendezésre kerülő nemzetközi kongresszusát – online formában. Az eseményen Magyarországot az Ókortudományi Társaság elnöke, Karsai György képviselte, aki a Vezetőség ülésén beszámolt az Ókortudományi Társaság elmúlt

három évben folytatott tevékenységéről. A Kongresszus Vezetőségének döntése értelmében a következő FIEC Kongresszus Varsóban, a Lengyel Ókortudományi Társaság szervezésében, 2025 júliusában lesz.

2024 tavaszán kerül sor a 15. Magyar Ókortudományi Konferenciára, amelyet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem szervez. A konferencia a szervezők jelzése szerint 2024. május 23–25. között várható, a helyszín pedig Esztergom lesz.

A Társaság szokás szerint megemlékezett elhunyt tagtársainkról. Idén Köves-Zulauf Tamás, Liptay Éva és Ritoókné Szalay Ágnes tagtársainktól kellett búcsút vennünk.

A Társaság választmánya döntött a szokásos díjainak odaítéléséről, idén hat kategóriában tudtunk jelölteket állítani, akiket a Választmány támogatott.

Az Ókortudományi Társaság az Ábel Jenő-emlékérmét 2023-ban Geréby Györgynek ítélte. Geréby György tudományos érdeklődési területei: késő antik és középkori, latin és bizánci filozófia (nyelvfilozófia és logika, metafizika, episztemológia, természetfilozófia), a késő antik és középkori latin és bizánci filozófiai teológiák összehasonlító vizsgálata, politikai teológia, kora keresztény és patrisztikus tanulmányok, vallásfilozófia. Mindez nemcsak érdeklődési területek listája, de nincs köztük egy sem, amelyhez ne kapcsolódnék valamilyen jelentős publikációja. Egyetemi tanulmányait az ELTE-n végezte. Legkedvesebb tanárai Steiger Kornél, Vidrányi Katalin és Horváth Judit voltak. 1982-ben diplomát szerzett filozófiából, 1983-ban magyar nyelv és irodalomból. 1986/87-ben egy MTA-Soros ösztöndíjjal Oxfordban töltött egy tanévet, ahol Richard Swinburne-nél tanult analitikus filozófiát és vallásfilozófiát. 1996-ban védte meg kandidátusi disszertációját Proklos *A fizika elemei* című művéről. A disszertáció a mű magyar fordítását tartalmazta, részletes kommentárokkal, és egy kísérő tanulmány-nyal. A fordítás egy bevezetővel 1997-ben jelent meg. 2010-ben habilitált az ELTE-n *Isten és birodalom. Fejezetek a politikai teológia történetéből* című tanulmánykötetével, amely egy 2009-ben megjelent monográfiájának átdolgozott változata volt. Jelenleg a Bécsbe költözött Közép-európai Egyetem Középkori Tanszékén docens, 2019 óta az ELTE címzetes egyetemi tanára. Mivel mindig is komolyan vette Platón intését arról, hogy a filozófusoknak részt kell vállalniuk a polis ügyeinek intézésében, egyetemi oktatói tevékenysége a kezdetektől elválaszthatatlanul összefonódott tudományszervezői és tudománypolitikai tevékenységével. Vendégoktatóként hívták számos nagy egyetemre, így tanított Liverpoolban, a Rutgersen, és több alkalommal is meghívták Oxfordba. Geréby György publikációit az érdeklődés és egyben a szakértelem széles skálája, ritka univerzalizmus jellemzi. Nemigen akad a kutatók között más, aki hozzá hasonlóan egyaránt értene a skolasztikus és a bizánci filozófiához, a korai egyházatyák és eretnek teológusok tanításához, a nyugati és keleti hitvitákhoz, miközben újat tud mondani az ó- és újtestamentum, vagy a kora keresztény apokrif iratok értelmezéséről, a jelenkori politikai teológiai vitákról és természetfilozófiai kérdésekről is. Geréby György megkülönböztetett érdeklődése a politikai teológia iránt a platóni *Állam* filozófuseszményének keresztény változata: a teológiának, a filozófiának, sőt a filológiának is a közösség, a polis testi-szellemi jólétét kell szolgálnia. Magyar nyelvű politikai teológiai írásainak gyűjteménye 2009-ben jelent meg. Itt szerepel Lukács evangéliumából a tékozló fiú történetének mély és meglepően új értelmezése. Geréby Györgyöt a múlthoz, így a számára oly kedves késő ókorhoz nem antikvárius érdeklődés fűzi, hanem korunk problémáinak megoldásához keres támpontokat, ami elengedhetetlen, hiszen a kortárs ideológiák előszeretettel hivatkoznak a múltra, amelyet a maguk szempontjából értelmeznek, illetve torzítanak el. Így az eszmétörténet filológiai pontos feltárása kulcsokat ad a kortárs társadalom megértéséhez és az

aktuális cselekvéshez. Geréby Györgynek van új és megszívlelendő mondanivalója Platónról, Aristotelésről, Proklosról, Jakab Protoevangéliumáról, Ágoston és ál-Areopagita Dénes történet-teológiájáról, a bizánci liturgia politikai tartalmáról, a XIV. századi *visio beatifica* vita filozófiai tartalmáról, a középkori latin és bizánci teológiák és filozófiák éleslátó összehasonlításáról, középkori logikai érvek modern formális logikai rekonstrukciójáról. De talán ennyi is elég annak szemléltetésére, hogy Geréby György méltó az életművét elismerő Ábel Jenő-emlékéremre. (Perczel István laudációjának rövidített változata)

Az Ókortudományi Társaság a Marót Károly-díjjal 2023-ban Simon Attilát jutalmazta. Simon Attila az antikvitás eszmetörténetének számos területén rendelkezik komoly érdekeltiségekkel. Kutatói pályafutása során az antik filozófiatörténet, politikai filozófia, retorika, az antik irodalomtörténet és poétika, az antik esztétika, illetve recepciótörténet sok-sok jelentékeny témája és szereplője vonta magára a figyelmét. Az aristotelési morálfilozófiával folytatott barátkozás azonban intenzitásában és tartósságában kiemelkedik közülük. E barátkozási és megértési folyamat eredményeit magyar és idegen nyelvű, és mindig izgalmas tanulmányok tucatjaiban tette közzé. A tanulmányokban rögzített kutatómunka összegzése 2021-ben *Barátság és megértés Aristotelész filozófiájában* címen jelent meg. E nem könnyű, ám mégis élvezetes monográfia több mint 300 oldala a barátság, vagyis a *philia*, és a megértés, vagyis a *synesis* aristotelési fogalmaival foglalkozik. Az aristotelési (és egyáltalán az antik) barátságfogalom vizsgálatának az utóbbi évtizedekben nem csekély konjunktúrája támadt. Ennek egyik oka alighanem az a gondolkodástörténeti helyzet, amelyet az újkori szubjektumfilozófiák válságaként azonosíthatunk. A könyv tanulmányai a *philia* kapcsán azt a problémát vizsgálják, vajon beszélhetünk-e Aristotelésnél *személyes* barátságról, és ha igen, akkor az egyedi jellemként elgondolt barátok személyes, bensőséges kapcsolatával Aristotelés fogalmi és fenomenológiai elemzése mit tudnak kezdeni. A kérdés relevanciáját az adja, hogy Aristotelés és a korabeli görög gondolkodás barátságalképzése különbözik attól, amit Montaigne és legfőképpen a romantika óta barátságon értünk. A filozófia- és eszmetörténészek sztenderd véleménye szerint a modern barátsághoz képest a *philia* egyfajta intézményesült, érdekek és szokások által szabályozott, számos esetben személytelen vagy egyenesen hivatalos kapcsolatot jelent. Simon Attila hipotézise szerint ezzel szemben Aristotelésnél nagyon is lehet beszélni személyes, vagyis egyedi jellemek közötti bensőséges barátságról. A megértés fogalmát a XX. századi hermeneutikai filozófia emelte kulcsfontosságú pozícióba. A megértés (*synesis*) aristotelési fogalmát, szemben a barátságéval, mindeddig nem övezte kitüntetett figyelem a filozófiatörténeti kutatásban, mindeddig nem készült olyan átfogó és ugyanakkor részletekbe menő elemzés, amely kizárólag a *synesis* fogalmára összpontosítana. Az interperszonális megértés azonban fontos szerepet játszik Aristotelés etikájában, lévén a *politiké*, vagyis a politikával foglalkozó tudomány része, és már pusztán ekként is az erkölcs területét hangsúlyosan közösségi dimenzióban gondolja el. Simon Attila a monográfia második részében a megértés aristotelési fogalmát átfogóan, szerepköreinek teljességében mutatja be: mint etikai, politikai és esztétikai fogalmat. Alaptétele úgy szól, hogy a *synesis* közvetítő szerepe nélkülözhetetlen, mégpedig azért, mert csak a *synesis* közvetítése képes az egyén interperszonális kapcsolatokba és tágabb közösségbe ágyazottságát az etika – mégpedig a politikumtól nem elválasztható etika – igényei szerint megalapozni. Simon Attila dolgozata túlzás nélkül az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb hazai, antik filozófiatörténeti monográfiája, és nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő teljesítmény.

Az Ókortudományi Társaság a Kerényi Grácia-díjat 2023-ban Bartos Fruzsínának és Egedi Barbarának ítélte *Az egyiptomi Halottak Könyve. Ani papirusza* fordításáért (Budapest 2022, Helikon Kiadó). Óegyiptomi szövegek magyar nyelvű fordításkötete nem készül minden nap. Ezért különösen örvendetes, ha számuk új kötettel gyarapodik. És nem is akármilyen-nel: teljes egészében óegyiptomi vallásos szövegnek szentelt könyv eddig nem jelent meg a magyar tudományos könyvek piacán. Bartos Fruzsina és Egedi Barbara a Halottak Könyve korai, thébai recenziójának fontos és híres kéziratát, Ani papiruszának teljes szövegét ültette át magyar nyelvre. A gördülékeny, szép magyar szöveg mentes a fordításokat nemritkán nehézkessé tevő barokkos lendülettől, ugyanakkor mentes a szó szerinti megoldások nyúgétól. Nyugodt ritmusú, jól követhető, letisztult próza. A vallásos szakkifejezések precíz átültetésével egyszerűsített kiegészítő ad az óegyiptomiul nem tudók kezébe, így nem csupán valláskutatók, hanem az érdeklődő nagyközönség számára is tanulmányozható forrás, mely bepillantást adhat a komplex túlvilági teológiába. Egedi Barbara bevezető tanulmánya, az egyes fejezetek elején rövid bevezetés, valamint a mondáshoz kapcsolódó kép, a vinyetta ikonográfiai elemzése, továbbá a fordítást kísérő magyarázó és kommentáló lábjegyzetek, valamint a kötet végén kislexikon segíti az olvasó tájékozódását. A Bartos Fruzsina és Egedi Barbara fordításában megjelent kötet nem csupán jelentős új művel gyarapította az óegyiptomi szövegek kiszámú magyar fordításainak sorát, hanem egyben mértékadó is lehet minden további hasonló vállalkozás számára.

Az Ókortudományi Társaság 2023-ban a Lénárd Sándor-díjjal az Antikvitás & Reneszánsz című folyóirat szerkesztőségét díjazza. Öt évvel ezelőtt, 2018-ban jelent meg az Antikvitás & Reneszánsz című folyóirat első száma. A folyóirat megalakulásának lehetőségét a 2017-ben elnyert akadémiai támogatott kutatócsoporti pályázat teremtette meg, amelynek keretében a résztvevők a hazai klasszika-filológiai tanulmányokat a humanista, reneszánsz és neolatin kutatások eredményeinek közreadásával kívánták kibővíteni. A folyóirat azt az űrt kívánta ugyanakkor betölteni, amely a magyar neolatin kutatások régi problémája, vagyis hogy – egy rövid életű kísérletet leszámítva – nem volt olyan fórum, amely kifejezetten ezzel a tudományterülettel foglalkozott volna. A Vigh Éva kezdeményezésére és Lázár István Dávid közreműködésével létrejött folyóiratnak immár tíz száma jelent meg. Ezt az Antikvitás & Reneszánsz körül koncentrálódó tudományos (szervező)munkát ismeri el a Társaság a Lénárd Sándor-díjjal.

Az Ókortudományi Társaság az újonnan alapított Schreiber Gábor-díjat 2023-ban Niederreiter Zoltánnak ítélte. Niederreiter Zoltán *Catalogue of the Cylinder Seals in the Royal Museums of Art and History, Vol. 1: Neo-Assyrian and Neo-Babylonian Period (cca. 1000–500 B.C.)* című angol nyelvű monográfiája az ELTE Ókortudományi Intézete Antiqua et Orientalia sorozatában 2020-ban jelent meg. Niederreiter Zoltán az ELTE BTK-n végzett régészet és assziriológia szakon. 2005-ben Master de l'Histoire diplomát szerzett az Université de Paris 8 Ecole Pratique des Hautes Etudes doktori iskolájában is. Az egyetem után külföldi és magyar ösztöndíjakkal Jeruzsálemben, Brüsszelben, Oslóban, Londonban, Bécsben és Párizsban tanult és kutatózott. Niederreiter az ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszékének adjunktusa, a magyarországi assziriológiának abba a generációjába tartozik, amelyet már elsősorban Komoróczy Géza, a szak megalapítójának tanítványai oktattak. Tudományos érdeklődésének középpontjában egyetemista kora óta az ókori Mezopotámia Kr. e. I. évezredének tárgyi emlékei álltak, különös tekintettel a pecséthengerekre. Niederreiter ezeket a tárgyakat első kézből ismeri, szinte nincs a világon olyan fontos gyűjtemény, ahol ne járt

volna, az elmúlt években a pecséthengerek nemzetközileg elismert és ismert kutatójává vált. Publikációs tevékenysége rendkívüli, tanulmányai rendre a legjelentősebb nemzetközi folyóiratokban jelennek meg. 2020-ban az MTA Lendület programjára beadott pályázata támogatást kapott, és vezetésével megalakult az „Újasszír és Újbabilóni Pecséthengerek és Istenvilág Kutatócsoport”. A 2020-ban megjelent monográfia a brüsszeli Royal Museums of Art and History gyűjteménye 80 újasszír és újbabilóni pecséthengerének katalógusa. A pecséthengerek kiadása egy újabb jele Niederreiter nemzetközi elismertségének, egy 5 éves nemzetközi projekt (*Greater Mesopotamia: Reconstruction of its Environment and History*) részeként valósult meg. A példaszerűen elkészített katalógus hűen tükrözi minden részletre kiterjedő figyelmét, alaposágát, rendkívüli tárgyismeretét. A magyarországi ókortudomány nagy eredménye, hogy ez a munka hazai kutatótól származik és az Ókortudományi Társaság örömmel ismeri el ezt a nagyszerű teljesítményt a Schreiber Gábor-díjjal.

A kiemelkedő teljesítményt nyújtó középiskolai latintanárok munkájának elismerésére alapított Faludi Szilárd-díjat az Ókortudományi Társaság választmányja ebben az évben az ELTE Trefort Ágoston Gyakorlóiskola korábbi latin és angol szakos tanárának, Lenkefi Myrtilnek ítélte. Lenkefi Myrtil, miután 1986-ban angol–latin szakos tanári diplomát szerzett az ELTE BTK-n, 1991 és 2022 között tanított latint és angolt az ELTE Trefort Ágoston Gyakorlóiskolájában. 1996-tól kezdve vezetőtanárként részt vett a latin szakos tanárjelöltek képzésében is. A tanítás mellett bekapcsolódott a latin nyelvvizsgáztatásba (ELTE ITK), és ezzel párhuzamosan bekerült az akkori Nemzeti Tankönyvkiadó Idegen Nyelvi Szerkesztőségébe latinos szerkesztőként, valamint részt vett a kétszintű érettségi rendszerének a beindításában is. Az ELTE Konfuciusz Intézetének közvetítésével egy tanévet tölthetett Pekingben, ahol a Beijing Foreign Studies University alkalmazottjaként az egyetem campusán klasszikus latint tanított angol nyelven. A latintanítás szervezett keretek között történő oktatásának visszaszorulásával az iskolájában az angol tanítására kényszerült átállni, de ez nem jelentette azt, hogy a latint szerető szorgalmas tanítványait cserben hagyta volna. Éppen ellenkezőleg, legnagyobb sikereit éppen e diákok magánkeretek között folytatott tanításával érte el az utóbbi négy évben: tanítványai a latin OKTV-n egy harmadik és egy első helyezést, Társaságunk Ábel Jenő latinversenyén pedig két első helyezést értek el, legutóbb éppen az idei verseny maiores kategóriájában. E díj odaítélésével Társaságunk egy olyan szakmai életutat és teljesítményt ismer el, amelyik az intézményi keretek elenyészése esetén is kitart a latin nyelv és kultúra szeretete és igényes tanítása mellett.

